

Marcel Szpak*

Geopolityczne znaczenie obszaru GIUK dla sojuszu NATO

[The Geopolitical Significance of the GIUK Area for the NATO Alliance]

Abstract

The aim of this publication is to answer the question of what are the roots of the geopolitical thinking of the current NATO decision-making centres with regard to the GIUK area and how this influences the current strategic thinking of the alliance. The author also addresses the issue of the current defence policy of NATO allies that are directly involved in the structure of the GIUK area. The author also attempts to draw attention to the threats that may await NATO in the North Atlantic and Arctic regions in connection with the Russian Federation's imperatives regarding the Arctic and the resurgent power of the People's Republic of China, which is actively interested in gaining a foothold in the Arctic.

Keywords: NATO, GIUK area, Arctic region, defence policy.

Wprowadzenie

W ramach obecnych procesów geopolitycznych, takich jak policentryzacja świata, wzrasta znaczenie strategicznych regionów na świecie, a także teorii i poglądów głównych myślicieli klasycznej geopolityki wpływających na ośrodki decyzyjne kluczowych graczy na geostrategicznej szachownicy świata. W okresie monopolistycznej dystrybucji, amerykańskiego parasola bezpieczeństwa rozciągniętego nad Północnym Atlantykiem i Europą Zachodnią – obszar, który odegrał swą znaczącą rolę podczas zimnej wojny, znany jako region GIUK (Grenlandia–Islandia–Wielka Brytania), odszedł w zapomnienie. Jednakże wobec wspomnianej policentryzacji świata i wobec rosnącej

* **Marcel Szpak** – student Europejskiej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie (afiliacja); <https://orcid.org/0009-0008-1966-3716>; marcelszpak13@gmail.com / student at the European University of Law and Administration in Warsaw (affiliation).

pozycji Federacji Rosyjskiej oraz Chin obszar ten ponownie odzyskuje swoją wagę i należne znaczenie w światowym układzie morskich i powietrznych przepływów strategicznych.

Znaczenie morskie tego regionu poprzedza jeszcze zimną wojnę. Szlaki morskie przechodzące przez obszar Północnego Atlantyku stanowiły bramę między wodami północnoeuropejskimi a szerokimi obszarami Atlantyku i wyjściem na wszechocean. Szczególnego znaczenia obszar GIUK nabrał zwłaszcza podczas zimnej wojny. W związku z rozbudową radzieckiej floty okrętów podwodnych NATO stanęło przed szczególnym wyzwaniem: przeciwstawienia się temu zagrożeniu i zabezpieczenia obszaru oraz swoich interesów geostrategicznych¹. Ponadto z racji rozbudowy Floty Północnej Federacji Rosyjskiej do poziomu największej formacji morskiej tego państwa rola obszaru również ewoluowała. Głębia strategiczna środowiska podwodnego obszaru GIUK, jak się wydaje, także powróciła do gry jako możliwa arena rywalizacji, a nawet konfrontacji, ponieważ Rosja ożywiła i wzmocniła swe zdolności podwodne – aspekt, który jest ponownie w centrum uwagi marynarki wojennej NATO. W rywalizacji między mocarstwami pojawił się również problem położenia przewodów i infrastruktury głębinowej. W związku z coraz częstszym wykorzystaniem działań w ramach wojny hybrydowej obszar GIUK jest szczególnie narażony na tego typu zagrożenia. Równie ważnym aspektem jest kwestia zmiany środowiska. Można przyjąć, że położenie geograficzne pozostaje niezmiennie, natomiast uwarunkowania środowiskowe i hydrologiczne zmieniają się w czasie. Lód arktyczny topnieje. Otwiera to nowe możliwości, w tym perspektywę nowych morskich szlaków dostępu do różnego rodzaju działalności w różnych lokalizacjach. Mogą one mieć zarówno charakter wojskowy, jak i cywilny – w formie eksploatacji zasobów lub zwiększonej żeglugi marynarki handlowej. Może to wskazywać na potrzebę przesunięcia strategicznego środka ciężkości i poszerzenia obszaru GIUK, aby objąć nim również Morze Barentsa i Arktykę w szerszym zakresie. Zmiany te mogą powodować dopuszczenie do rywalizacji interesów również inne podmioty międzynarodowe. Z racji przepustowości Północnej Drogi Morskiej, położonej wzdłuż północnego wybrzeża Federacji Rosyjskiej, do wyścigu z pewnością w odpowiednim momencie włączą się Chiny, a potencjalnie także ich Marynarka Wojenna Armii Ludo-wo-Wyzwoleńczej. Niewątpliwie obszar GIUK jest wysoce newralgicznym punktem na szachownicy bezpieczeństwa NATO. Wyzwaniem, jakie stoi przed sojuszem, jest uświadomienie wszystkim członkom NATO poważnego znaczenia geostrategicznego obszaru, gdyż ze względu na zupełnie inne położenie państw-sojuszników region ten może mieć całkiem inną wartość w kodach geopolitycznych danych narodów.

¹ 3 Soviet Submarines Said to Patrol Atlantic 'Box', 'New York Times', 6 Oct. 1986, <https://www.nytimes.com/1986/10/06/world/3-soviet-submarines-said-to-patrol-atlantic-box.html> [dostęp: 3.09.2024].

Celem niniejszej publikacji jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie: jakie są korzenie myśli geopolitycznej obecnych ośrodków decyzyjnych NATO w odniesieniu do obszaru GIUK oraz jak wpływa to na obecną myśl strategiczną sojuszu? Autor porusza w niej również problematykę obecnej polityki obronnej państw sojuszniczych NATO, które są bezpośrednio zaangażowane w strukturę rejonu GIUK. Autor próbuje ponadto zwrócić uwagę, jakie zagrożenia mogą czekać na sojusz NATO na Północnym Atlantyku i obszarze arktycznym w związku z imperialnymi zakusami Federacji Rosyjskiej wobec Arktyki oraz w związku z odradzającą się potęgą Chińskiej Republiki Ludowej, żywotnie zainteresowanej zdobyciem swego rodzaju przyczółku arktycznego.

Metody badawcze zastosowane do opisanego powyższego problemu są następujące.

1. Podejście historyczne – polegające na badaniu określonego podmiotu geopolitycznego w stosunku do środowiska fizycznego i kulturowego. Obecny stan należy widzieć przez pryzmat jego przeszłości. Należy zwrócić uwagę na podobieństwa wydarzeń, antagonizmów i relacji podmiotu mających miejsce w przeszłości.
2. Podejście funkcjonalne – mające na celu spojrzenie na podmiot geopolityczny z perspektywy jego działań politycznych, gospodarczych i strategicznych.
3. Podejście behawioralne – mieszczące w sobie przewidywanie zachowania podmiotu geopolitycznego w przyszłości. Podejście to postrzegane jest również jako analiza działań ośrodka decyzyjnego, zabiegów dyplomatycznych podmiotu, działań gospodarczych oraz strategicznych, a także sił politycznych działających w danym czasie i przestrzeni.

Zarys historyczny regionu GIUK

Region GIUK odegrał kluczową rolę w historii wojskowości, szczególnie w XX wieku, gdy strategiczne znaczenie tego regionu wzrosło ze względu na rozwój technologii morskich, zwłaszcza dotyczący okrętów podwodnych. Podczas pierwszej wojny światowej GIUK był korytarzem do Europy Zachodniej, który potencjalnie mogła wykorzystać niemiecka marynarka wojenna. Podczas drugiej wojny światowej region był zaś szczególnie strategicznie ważny ze względu na odbywającą się w tej przestrzeni bitwę o Atlantyk. Brytyjczycy i ich sojusznicy musieli chronić szlaki żeglugowe, którymi transportowano zaopatrzenie, zapasy broni oraz żołnierzy z Ameryki Północnej do Europy. Niemieckie okręty podwodne (U-Booty) próbowały blokować te dostawy, a kontrola obszaru GIUK była kluczowa dla ochrony konwojów alianckich.

W wyniku okupacji Danii w 1940 roku przez Niemcy alianci postanowili zająć Islandię z uwagi na jej wyjątkowe strategiczne znaczenie dla obszaru GIUK. Z racji zależności Islandii od królestwa Danii ośrodki decyzyjne w Londynie i Waszyngtonie obawiały się utraty wyspy. Z Islandii startowały samoloty patrolowe i okręty, które operowały w obszarze GIUK. Obszar ten stał się swego rodzaju strategiczną barierą wykorzystywaną przez USA i Wielką Brytanię do wykrywania i niszczenia U-Bootów oraz innych niemieckich jednostek morskich próbujących przedostać się na Atlantyk².

Podczas zimnej wojny obszar nabrał jeszcze większego znaczenia ze względu na rywalizację między USA a ZSRR. Sowieci w tamtym czasie zbudowali potężną flotę okrętów podwodnych, w tym jednostki wyposażone w pociski balistyczne (SSBN). Aby jednak realnie zagrozić szlakom zaopatrzeniowym oraz kontynentowi amerykańskiemu, musiały przedostać się przez wąskie przejścia w obszarze GIUK. Sojusz Północnoatlantycki sprawę potraktował poważnie i zainstalowano w tym regionie sieć podwodnych czujników akustycznych, znanych jako SOSUS (Sound Surveillance System), aby monitorować ruchy radzieckich okrętów podwodnych. System ten odegrał kluczową rolę w strategii odstraszania nuklearnego i w utrzymywaniu przewagi technologicznej nad ZSRR³.

Po rozpadzie ZSRR w 1991 roku znaczenie obszaru GIUK na pewien czas zmalało. Redukcja napięć między NATO a Rosją oraz zmniejszenie ogólnej liczby okrętów podwodnych na świecie sprawiły, że w konsekwencji spadły także zaangażowanie i inwestycje w monitorowanie tego regionu. Wraz jednak z pojawiającymi się nowymi napięciami międzynarodowymi – oraz zmianami geopolitycznymi w regionie Arktyki – obszar ten na nowo staje się istotny.

Klasyczne doktryny geopolityczne dotyczące obszaru GIUK

Teoria potęgi morskiej – Alfred Thayer Mahan

Alfred Thayer Mahan (1840–1914), amerykański admirał marynarki wojennej, geostrateg oraz osobisty doradca prezydenta Franklina Delano Roosevelta, stworzył teorię potęgi morskiej.

² L. Kennedy, *Pursuit: The Chase and Sinking of the Bismarck*, Glasgow: Collins, 1974.

³ B. Dismukes, *The Return of Great-Power Competition: Cold War Lessons about Strategic Anti-Submarine Warfare and Defense of Sea Lines of Communication*, 'Naval War College Review' 2020, 73, 3, Article 6, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8127&context=nwc-review> [dostęp: 4.09.2024].

Mahan dowodził, że głównym powodem uzyskania statusu światowego hegemonu przez mocarstwo jest dominacja polityczna i strategiczna na oceanach i morzach⁴. Ponadto głosił pogląd, że to właśnie potęga morska (*Sea Power*) ma wyższość nad potęgą lądową (*Land Power*). Argumentował, że siła lądowa umożliwia kontrolę przepływów strategicznych i ich dystrybucję na akwenach wszechoceanu. Kontrola międzynarodowych szlaków morskich ponadto wykładniczo sytuuje mocarstwo w handlu międzynarodowym, dając mu możliwość wszelkiego rodzaju nacisków politycznych na swoich konkurentów. Ten morskocentryczny wektor myślenia wywarł znaczący wpływ na myśl strategiczną ośrodków decyzyjnych i politycznych usytuowanych w Londynie i Waszyngtonie.

Mahan postulował również, aby amerykańską strefę wpływów rozszerzyć o Pacyfik. Uważał on, że niezbędne jest przejęcie kontroli nad Hawajami i Filipinami. Drugim obszarem ekspansji amerykańskich interesów miał być Atlantyk. Realizacja tych postulatów miała się odbyć przez zdobycie realnej kontroli nad Kubą. Ponadto Mahan zabiegał o połączenie tych dwóch oceanów, co urzeczywistniło się poprzez budowę Kanału Panamskiego.

Determinizm geograficzny, a także doktryna silnej marynarki wojennej (ang. *navalism*) Mahana miały znaczący wpływ na politykę Stanów Zjednoczonych. Jego rozważania w znaczącym stopniu doprowadziły do wzmocnienia Marynarki Wojennej USA i uzyskania przewagi w tej materii nad Wielką Brytanią. Mahan wniósł również istotny dorobek naukowy w badania na temat obszarów o dużym poziomie niestabilności. Opisując ten problem, stosował on terminy *crush zone* i *shutter zone* – strefy zniszczenia. Są to poszczególne obszary lub państwa mające szczególne znaczenie ze względów geostrategicznych. Postrzegane bywają jako swego rodzaju globalne destabilizatory. Położone są między potęgami morskimi a macklinderowskim *Heartlandem*. Obejmują takie regiony i państwa, jak: Europa Północna (w tym obszar GIUK), Europa Wschodnia, Bałkany, Turcja, Iran, Afganistan, Chiny i Półwysep Koreański. Właśnie na tym pasie trwa wieczna rywalizacja silniejszych mocarstw mających wpływ na dane podmioty umieszczone w tej strefie⁵.

Zgodnie z teorią Mahana kluczowym elementem potęgi morskiej była zdolność do ochrony własnych szlaków morskich przed przeciwnikiem. Podczas zimnej wojny obszar GIUK był teatrem licznych działań związanych ze zwalczaniem okrętów podwodnych (ASW – Anti-Submarine Warfare), kiedy NATO dążyło do monitorowania i ograniczania ruchów radzieckich okrętów podwodnych na Atlantyku. Równie ważnym aspektem dla sojuszu było geograficzne położenie Islandii oraz Wielkiej Brytanii. Wyspy te były *sui generis* bastionami morskimi na szachownicy bezpieczeństwa NATO. Kontrola tych obszarów pozwalała na rozbudowane i prowadzone na szeroką skalę działania

⁴ A.T. Mahan, *The Influence of Sea Power upon History 1660–1783*, New York 1890.

⁵ S.B. Cohen, *Geopolitics: The Geography of International Relations*, Rowman & Littlefield, 2003, s. 48.

wojsk sojusznicznych na Północnym Atlantyku. Teoria potęgi morskiej Alfreda Mahana w szerokim zakresie wykorzystywana jest w aspekcie podkreślenia potrzeby kontroli nad szlakami morskimi na Atlantyku. Panowanie nad obszarem GIUK jest niezbędnym narzędziem do stosowania tego typu taktyki. Dominacja w tym regionie jest kluczowa do zabezpieczenia przepływu towarów, ochrony konwojów oraz ograniczenia ruchów przeciwnika – szczególnie okrętów podwodnych i floty morskiej.

Teoria potęgi powietrznej – Aleksandr Prokofjew-Siewierski

Aleksandr Prokofjew-Siewierski (ang. Alexander Procofieff de Seversky) to amerykański inżynier rosyjskiego pochodzenia (urodzony w Tyflisie). Był twórcą geostrategii amerykańskiej oraz asem myślowym Imperium Rosyjskiego z czasów pierwszej wojny światowej; autorem dwóch książek, które miały poważny wpływ na amerykańskie imperatywy polityki militarnej podczas konfliktu zimnowojennego. Podejście Prokofjewa-Siewierskiego różniło się od poglądów Mahana. W pierwszej z nich, opublikowanej w 1942 roku – „Victory Through Air Power” – ogłosił tezę, że marynarka wojenna pozbawiona wsparcia sił powietrznych staje się bezbronna. Uważał on ponadto, że to właśnie lotnictwo w przyszłości zdominuje siły zbrojne i będzie ich głównym filarem⁶. Zabiegał o utworzenie lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu, które będzie w stanie przeprowadzić ataki na cele w Japonii i Niemczech z terytorium Stanów Zjednoczonych.

W wydanej w 1950 roku drugiej książce – „Air Power: Key to Survival” – Prokofjew-Siewierski zdefiniował powietrzne strefy wpływów USA i ZSRR. Interesujący jest fakt, że autor jako środek mapy ilustrującej strefy dominacji umieścił biegun północny.

Aleksandr Prokofjew-Siewierski kładł szczególny nacisk na rozbudowę i zaangażowanie lotnictwa wojskowego, a w szczególności sił powietrznych mających możliwość strategicznego bombardowania. Jego rozważania odnoszące się do obszaru GIUK zostały wykorzystane w praktyce podczas zimnej wojny – to bowiem właśnie kontrola przestrzeni powietrznej nad obszarem GIUK miała mieć decydujące znaczenie. Pozwalało to Sojuszowi Północnoatlantyckiemu na monitorowanie ruchów morskich (szczególnie okrętów podwodnych) i działań sił powietrznych ZSRR, a także blokowanie zagrożeń dla NATO. W przypadku potencjalnego konfliktu zbrojnego amerykańscy stratedzy zakładali, że obszar GIUK będzie kluczowym elementem dominacji potęgi wojskowej podczas działań wojennych w Europie. Dominacja korytarza powietrznego nad tym rejonem zapewniała optymalny

⁶ A.P. de Seversky, *Victory Through Air Power*, New York 1942.

dostęp do zasobów i wsparcia zza Atlantyku (kierowanych głównie z USA do Europy).

Teoria potęgi półwyspowej – Nicholas Spykman

Poglądy Nicholasa Spykmana (1893–1943) zyskały szczególne znaczenie po drugiej wojnie światowej. W pierwszej swej książce – „America’s Strategy in The World Politics: The United States and the Balance of Power”⁷ – postulował on wstrzymanie amerykańskiego izolacjonizmu, ograniczającego się do zaangażowania wojennego Stanów Zjednoczonych wyłącznie na Pacyfiku. Według Spykmana ośrodek decyzyjny w Waszyngtonie powinien powiększyć zakres swoich imperatywów i działań również na inne fronty światowej rywalizacji mocarstw. Rimland, czyli obrzeża Euroazji stały się najważniejszą przetrześnią geograficzną na naszej planecie. Z obszaru Rimlandu pochodzą najważniejsze cywilizacje, które ukształtowały globalną społeczność. Z tego też pasa wychodziły największe inwazje – z obrzeży Eurazji do wnętrza kontynentu.

Obszar GIUK w kontekście teorii Spykmana jest szczególnie ważny ze względu na to, iż leży w pasie Rimlandu. Szczególną rolę gracza strategicznego według Spykmana odgrywa tu Wielka Brytania. Jako państwo wyspiarskie posiadające silną flotę wojenną i kontrolujące kluczowe szlaki morskie, ma ona strategiczną przewagę. Zjednoczone Królestwo zyskało miano strażnika północnych szlaków morskich szczególnie podczas drugiej wojny światowej. Jej położenie nad Atlantykiem i w pobliżu Europy było w tym przypadku najważniejsze, pomogło zwłaszcza w późniejszym pokonaniu półmocarstwa kontynentalnego, jakim były nazistowskie Niemcy. Spykman wysunął ponadto tezę, iż Rimland jest kluczowy w powstrzymaniu dominacji państw kontynentalnych Eurazji. Twierdził również, że to właśnie potęga morska jest w stanie zawładnąć losami Rimlandu. Kontrola szlaków morskich miała doprowadzić do narzucenia swoich interesów w tym pasie geopolitycznym. Obszar GIUK miał odegrać kluczową rolę w dystrybucji i nadzorze nad morskimi przepływami strategicznymi wokół Rimlandu.

„Wielka szachownica” Zbigniewa Brzezińskiego

Wielkim zwolennikiem i propagatorem poglądów Spykmana był Zbigniew Brzeziński – jeden z kluczowych architektów zimnowojennej strategii Stanów Zjednoczonych. Uważał on, iż kontrola nad obszarem Euroazji ma zasadnicze znaczenie dla utrzymania światowej hegemonii przez Stany Zjednoczone. To

⁷ N.J. Spykman, *America’s Strategy in the World Politics. The United States and the Balance of Power*, New York 1942.

zabiegi mające na celu powstrzymanie regionalnych mocarstw aspirujących do kontroli Euroazji miały mieć największe znaczenie. Brzeziński – podobnie jak Spykman – głosił, że to właśnie kontrola nad obszarami peryferyjnymi umieszczonymi na obrzeżach Heartlandu jest kluczowa dla utrzymania statusu supermocarstwa na świecie. To sojusz Północnoatlantycki, który wiąże USA z państwami Rimlandu, jest amerykańską racją stanu i podstawowym kryterium w geostrategicznym myśleniu Anglosasów⁸. Ponadto według Brzezińskiego Amerykanie – w ramach umacniania swej upremacji w Euroazji – powinni kontynuować rywalizację z Rosją i Chinami, we współpracy z Europą Zachodnią⁹.

Obszar GIUK w doktrynach Brzezińskiego postrzegany był przezeń jako kluczowy punkt strategiczny w obronie przed ZSRR. Politolog ten bardzo dobrze pojmował znaczenie potęgi morskiej oraz kontroli morskich przepływów strategicznych. Kontrola regionu GIUK stanowiła podstawowe założenie w strategii powstrzymywania Sowietów. Dominacja tej przestrzeni miała zapobiec przedostaniu się radzieckich okrętów podwodnych z terytoriów Arktyki do wybrzeży Stanów Zjednoczonych. Brzeziński jako głównych sojuszników w utrzymaniu dominacji nad GIUK wymieniał Wielką Brytanię i Islandię. W okresie zimnej wojny państwa te służyły jako bazy wojskowe dla amerykańskich sił zbrojnych, w tym dla samolotów rozpoznawczych i okrętów podwodnych. GIUK stał się zatem punktem, z którego można było kontrolować ruchy floty radzieckiej i prowadzić operacje przeciwko radzieckim okrętom podwodnym. Ze względu na zmiany klimatyczne oraz rosnącą pozycję Arktyki na geopolitycznej mapie świata amerykański politolog polskiego pochodzenia postulował dalsze zaangażowanie w rejonie GIUK po zakończeniu zimnej wojny. Choć jego główne prace koncentrowały się na rywalizacji o kontrolę nad Eurazją, GIUK wpisywał się w jego szersze spojrzenie na geopolitykę jako element kluczowy dla globalnej strategii Zachodu¹⁰.

Polityka wobec regionu GIUK i Północnego Atlantyku w XXI wieku

Od czasu zakończenia okresu zimnowojennego sojusz NATO postawił na działania mające na celu stabilizację i wprowadzenie pokoju w rejonie arktycznym. Dla sojuszu GIUK to przede wszystkim przestrzeń przepływów strategicznych oraz możliwy punkt zapalny w przyszłym konflikcie zbrojnym.

⁸ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica*, tłum. T. Wyżyński, Warszawa 1999, *passim*.

⁹ Z. Brzeziński, *Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi*, tłum. K. Skonieczny, Kraków 2013, s. 10 i 11.

¹⁰ Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica*, tłum. T. Wyżyński, Warszawa 1999.

Rezultatem tych poglądów jest ponowne powołanie 2. Floty Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych z bazą w Norfolk (w stanie Wirginia) w 2018 roku – celem przekierowania i ponownego skupienia działań na Północnym Atlantyku w obliczu postrzeganego odrodzenia się zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej¹¹. Ponadto dwa miesiące później w Brukseli powołano Dowództwo Wspólne Sił Zbrojnych w Norfolk (Joint Force Command Norfolk). Działania tego bytu miały na celu ochronę transatlantyckich linii komunikacyjnych¹².

To właśnie w 2018 roku lotniskowiec USS *Harry Truman*, którego obszarem operacyjnym były wody europejskie, został również pierwszym amerykańskim lotniskowcem od ponad dwóch dekad rozmieszczonym w obrębie koła podbiegunowego¹³. Operacje wojskowe związane ze współpracą z tą jednostką Sojusz miał możliwość przeciwżyć podczas manewrów *Trident Juncture* 2018 w październiku i listopadzie 2018 roku. Ćwiczenia miały miejsce na wodach terytorialnych Norwegii i otaczającego ją Oceanu Atlantyckiego (obszar GIUK) oraz Morza Bałtyckiego. Podczas manewrów przeciwiony został scenariusz obrony zbiorowej na podstawie art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego.

Dla Sojuszu Północny Atlantyk jest przestrzenią łączącą Amerykę Północną z sojusznikami na Starym Kontynencie. Obszar w przeszłości był areną przepływów strategicznych z USA do Europy podczas konfliktów zbrojnych. Obecnie pojawiły się nowe zagrożenia. Obejmują one między innymi możliwość zagrożenia sojuszniczej infrastruktury głębinowej. Według emerytowanego admirała USA Jamesa G. Foggo III – oprócz działań w domenie morskiej bitwa będzie obejmować dodatkowe (nowe) aktywności i skupi się na takich aspektach, jak potencjalne ataki na podwodną sieć kablową. Działania takie jak rekonstrukcja 2. Floty Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych w celu ponownego zaangażowania się na euroatlantyckiej arenie morskiej pozwalają stwierdzić, że NATO nadal pojmuje wagę obszaru GIUK jako integralnej części północnego Atlantyku. Jest on znaczącym szlakiem tranzytowym oraz strategiczną drogą dostępu do państw skandynawskich, które są bliskimi partnerami USA. Jednak Marynarka Wojenna USA sięga spojrzeniem dalej na północ.

Waszyngton wykazywał się w ostatnich latach marginalizowaniem działań Rosji w obszarze arktycznym, jednak dostrzega on też istotne zagrożenia ze strony Chin. Z racji coraz większej przepustowości wód Morza Arktycz-

¹¹ S. LaGrone, *Navy Reestablishes U.S. 2nd Fleet to Face Russian Threat; Plan Calls for 250 Person Command in Norfolk*, 'USNI News', 4 May 2018, <https://news.usni.org/2018/05/04/navy-reestablishes-2nd-fleet-plan-calls-for-250-person-command-in-norfolk> [dostęp: 4.09.2024].

¹² NATO, *Brussels Summit Declaration*, 11 July 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm [dostęp: 4.09.2024].

¹³ M.D. Faram, *Its Historic Deployment Over: What Does the Truman Carrier Strike Group Do Now?*, 'Navy Times', 16 Dec. 2018, <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2018/12/16/its-historic-deployment-over-what-does-the-truman-carrier-strike-group-do-now/> [dostęp: 4.09.2024].

nego i coraz dłuższej czasowo dostępności szlaku Północnej Drogi Morskiej w przeciągu roku kalendarzowego region ten jest areną potencjalnie rosnącej konkurencji zarówno z Moskwą, jak i Pekinem¹⁴. Arktyka jest więc dla decydentów amerykańskim przyszłym teatrem rywalizacji międzynarodowej, który z pewnością będzie potrzebował rozbudowanej obecności Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych. Z tego powodu region GIUK również zyskuje na znaczeniu. Jest on bramą dostępu do eksploatacji zasobów Arktyki i arktycznych szlaków morskich. W ten sposób region zyskuje na znaczeniu gospodarczym, także jako potencjalny początek szlaku na Pacyfik. Ciekawym wątkiem (począwszy już od 2019 roku) są medialne wypowiedzi prezydenta USA Donalda Trumpa na temat Grenlandii. Rzeczywiście jednak może to być przy okazji dyplomatyczna gra administracji Trumpa przeciwko chińskim próbom zdobycia przyczółku w regionie GIUK, to bowiem właśnie m.in. na Grenlandii umieszczono stację radarową amerykańskiego systemu wczesnego ostrzegania przed pociskami balistycznymi, co potęguje znaczenie tej największej wyspy świata dla Amerykanów¹⁵. Ponadto władze Grenlandii postanowiły w 2013 r. znieść zakaz wydobywania złóż minerałów, a to oznacza z jednej strony większe potencjalne korzyści dla USA, z drugiej jednak zagrożenia płynące z chińskiego zainteresowania ekonomicznego.

Konkluzje

Przeprowadzone badania nad znaczeniem obszaru GIUK ukazują rzeczywistą niebagatelną rolę tej przestrzeni w klasycznych teoriach geopolitycznych – które niewątpliwie są filarami doktrynalnymi wpływającymi na obecną politykę strategiczną decydentów sojuszu NATO. Każda z przytoczonych doktryn ma swoje powiązanie i wspólnie się one uzupełniają, co znajduje potwierdzenie w obecnym podejściu sojuszu nie tylko do regionu GIUK, ale również całego obszaru Północnego Atlantyku. Te natomiast działania wpływają bezpośrednio na politykę w odniesieniu do całego obszaru arktycznego, który jest bezpośrednio powiązany z luką GIUK. Połączenie teorii potęgi morskiej skonstruowanej przez Alfreda Mahana oraz teorii potęgi powietrznej Aleksandra Prokofiewa-Siewierskiego bardzo dobrze obrazuje działania sojuszu w tym obszarze. To potęga morska, która pozwala na kontrolę przebiegu morskich szlaków strategicznych, jest kluczowym składnikiem przewagi NATO, nato-

¹⁴ US, Department of the Navy, *A Blue Arctic: A Strategic Blueprint for the Arctic*, Jan. 2021, <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/-1/-1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> [dostęp: 13.09.2024].

¹⁵ *A Polarising President: Donald Trump Wants to Buy Greenland*, 'The Economist', 16 Aug. 2019, <https://www.economist.com/europe/2019/08/16/a-polarising-president-donald-trump-wants-to-buy-greenland> [dostęp: 13.09.2024].

miast kontrola przestrzeni powietrznej nad Północnym Atlantykiem umożliwia utrzymanie prymatu sojuszniczego w tym rejonie. Również w ramach koncepcji teorii potęgi półwyspowej Nicholasa Spykmana obszar GIUK leży w pasie Rimlandu, którego opanowanie jest kluczowe w uzyskaniu światowej hegemonii. Niewątpliwie GIUK postrzegać można jako stworzeń geopolityczny mający decydujące znaczenie dla zdobycia przewagi strategicznej w Arktyce. Ponadto w ramach zaczątków imperatywów mocarstw w sferze kosmicznej, ze względu na doskonałe położenie Grenlandii i bazy wojskowej Thule, która ulokowana jest w wysokich szerokościach geograficznych, dających możliwość śledzenia satelitów w obszarze polarnym, otwiera to nowy rozdział w dziejach Arktyki.

Dla Sojuszu GIUK to przede wszystkim przestrzeń przepływów strategicznych oraz możliwy punkt zapalny w przyszłym konflikcie zbrojnym. Decydenci NATO doskonale rozumieją zagrożenia płynące z utraty przewagi w regionie. Permanentna aktywność Federacji Rosyjskiej w tym obszarze – zarówno w przeszłości, jak i w czasach obecnych – wywołuje obawy sojuszu. W związku z tym aktywność w postaci ćwiczeń wojskowych, powołania Wspólnego Dowództwa Sił Zbrojnych w Norfolk czy brytyjska inicjatywa Połączonych Sił Ekspedycyjnych JEF niewątpliwie poszerza zdolności operacyjne NATO i wpływa korzystnie na bezpieczeństwo przestrzeni GIUK. Północni sojusznicy odczuwają również naciski ze strony Pekinu. Państwo Środka jest żywotnie zainteresowane uzyskaniem supremacji arktycznej w przyszłości. Chińczycy są w pełni pochłonięci tym, aby wziąć swój – by rzec kolokwialnie – kawałek tortu w przyszłym podziale arktycznych surowców mineralnych. Ponadto Inicjatywa Pasa i Szlaku, lansowana przez chińskiego przywódcę Xi Jinpinga, która ma docelowo obejmować Arktykę i region GIUK, rodzi kolejne obawy Waszyngtonu i NATO. Dyplomację chińską charakteryzuje jednak spokój i rozwaga. Chiny oczekują najbardziej dla siebie korzystnego momentu, aby zacząć realizować swoje interesy. Na bardziej namacalne rezultaty chińskich zabiegów w Arktyce przyjdzie nam zatem jeszcze poczekać.

Z pewnością w obecnych czasach możliwy konflikt zbrojny odbywałby się także w domenie cyberprzestrzeni. Infrastruktura do monitorowania aktywności okrętów podwodnych – jak np. SOSUS czy systemy radarowe w bazie Thule w Grenlandii – są kluczowe dla operacji NATO. Systemy te mogą stać się celem cyberataków, które miałyby na celu zablokowanie lub osłabienie zdolności obronnych regionu. Podmorskie kable komunikacyjne, które przebiegają przez obszar GIUK, są kluczowe dla globalnej wymiany danych. Zniszczenie lub zakłócenie ich pracy w wyniku cyberataków mogłoby prowadzić do przerw w łączności między kontynentami, a to miałyby poważne konsekwencje gospodarcze i militarne. Działania w tej przestrzeni można nazwać kolejnym rozdziałem w grze, która może mieć strategicz-

nie największe znaczenie w rywalizacji mocarstw na obszarze arktycznym w przyszłości.

Abstrakt

Celem niniejszej publikacji jest odpowiedź na pytanie, jakie są korzenie myśli geopolitycznej obecnych ośrodków decyzyjnych NATO w odniesieniu do obszaru GIUK oraz jak wpływa to na obecną myśl strategiczną sojuszu. Autor porusza również kwestię obecnej polityki obronnej państw sojuszników NATO, które są bezpośrednio zaangażowane w strukturę rejonu GIUK. Próbuje ponadto zwrócić uwagę na zagrożenia, jakie mogą czekać sojusz NATO w rejonie Północnego Atlantyku i obszarze arktycznym w związku z imperatywami Federacji Rosyjskiej odnośnie do Arktyki oraz wobec odradzającej się potęgi Chińskiej Republiki Ludowej, aktywnie zainteresowanej zdobyciem przyczółka arktycznego.

Słowa kluczowe: NATO, obszar GIUK, obszar arktyczny, polityka obronna.

BIBLIOGRAFIA

- Brzeziński Z., Wielka szachownica, tłum. T. Wyżyński, Warszawa 1999.
- Brzeziński Z., Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi, tłum. K. Skonieczny, Kraków 2013.
- Cohen S.B., Geopolitics: The Geography of International Relations, Rowman & Littlefield 2003.
- Eberhardt P., Rozwój światowej myśli geopolitycznej, Warszawa 2016.
- Kennedy L., Pursuit: The Chase and Sinking of the Bismarck, Glasgow: Collins 1974.
- Mahan A.T., The Influence of Sea Power upon History 1660-1783, New York 1890.
- Seversky A.P. de, Victory Through Air Power, New York 1942.
- Seversky A.P. de, Air Power: Key to Survival, New York 1950.
- Spykman N.J., America's Strategy in the World Politics. The United States and the Balance of Power, New York 1942.
- Spykman N.J., Geography of Peace, New York 1944.

Źródła internetowe

3 Soviet Submarines Said to Patrol Atlantic 'Box', New York Times, 6 Oct. 1986, <https://www.nytimes.com/1986/10/06/world/3-soviet-submarines-said-to-patrol-atlantic-box.html> [dostęp: 3.09.2024].

Bradford Dismukes, *The Return of Great-Power Competition: Cold War Lessons about Strategic Anti-submarine Warfare and Defense of Sea Lines of Communication*, 'Naval War College Review' 2020, 73, 3, article 6.

<https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8127&context=nwc-review> [dostęp: 4.09.2024].

Sam LaGrone, 'Navy Reestablishes U.S. 2nd Fleet to Face Russian Threat; Plan Calls for 250 Person Command in Norfolk', USNI News, 4 May 2018, <https://news.usni.org/2018/05/04/navy-reestablishes-2nd-fleet-plan-calls-for-250-person-command-in-norfolk>. [dostęp: 4.09.2024].

NATO, 'Brussels Summit Declaration', 11 July 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm. [dostęp: 4.09.2024].

Megan Eckstein, 'U.S. Amphibs Return to Iceland After Rough Seas Cause Damage, Few Minor Injuries', USNI News, 24 October 2018, <https://news.usni.org/2018/10/24/amphib-ships-return-to-iceland-after-rough-seas-cause-damage-few-minor-injuries>. [dostęp: 4.09.2024].

NATO, 'Allied Joint Force Command Norfolk Declares Full Operational Capability', 15 July 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185870.htm. [dostęp: 4.09.2024].

Mallory Shelbourne, 'Navy Creates New Atlantic Destroyer Task Group to Hunt Russian Submarines', USNI News, 27 September 2021, <https://news.usni.org/2021/09/27/navy-creates-new-atlantic-destroyer-task-group-to-hunt-russian-submarines>. [dostęp: 4.09.2024].

Lee Williett, 'Heavy Metal: NATO Grows Integrated North Atlantic Naval Presence', Jane's Navy International, 29 July 2021, https://customer.janes.com/Janes/Display/BSP_2510-JNI. [dostęp: 4.09.2024].

U.S. Naval Forces Europe-Africa/U.S. 6th Fleet Public Affairs, 'U.S., U.K. Ships Operate in the Barents Sea', 4 May 2020, <https://www.c6f.navy.mil/Press-Room/News/Article/2174342/us-uk-ships-operate-in-the-barents-sea/> [dostęp: 7.09.2024].

US, Department of the Navy, 'A Blue Arctic: A Strategic Blueprint for the Arctic', Jan. 2021, <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/-1/-1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> [dostęp: 13.09.2024].

'A Polarising President: Donald Trump Wants to Buy Greenland', The Economist, 16 Aug. 2019, <https://www.economist.com/europe/2019/08/16/a-polarising-president-donald-trump-wants-to-buy-greenland> [dostęp: 13.09.2024].

UK, Ministry of Defence, *Defence in a competitive age*, March 2021, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/974661/CP411_-_Defence_Command_Plan.pdf. [dostęp: 17.09.2024].

Larisa Brown and Catherine Philp, Admiral Sir Tony Radakin Warns of Russian Threat at Sea, *The Times*, 7 Jan. 2022. <https://www.thetimes.co.uk/article/admiral-sir-tony-radakin-warns-of-russian-threat-at-sea-kx7vf5sxv> [dostęp: 17.09.2024].

UK, Royal Navy, Pride, Passion and Purpose as Royal Navy Takes on Key NATO Mission, press release, 11 January 2022, <https://www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/news/2022/january/11/20220111-prince-of-wales-nato> [dostęp: 17.09.2024].